

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - [CC BY-NC-SA 2.5](#) אסור
בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב שמואל אליהו שליט"א

קונטרס - מעלת המלמדים

הרב שמואל אליהו שליט"א

פתיחה

תפלה למלמד

קונטרס מעלת המלמדים

מקורות מהתלמוד

מקורות מהמדרשים

מקורות מהזהר

ליקוט מפרשים

מאמר מאת הרה"ג שניאור קוטלר זצ"ל ראש ישיבת לייקווד.

תודה

פתיחה

תפקיד "המלמדים" הוא תפקיד חשוב ונעלה עד מאוד. והאריכו בזה
בספרים הקדושים וכמו שנראה לקמן.

על מנת שכל מלמד יוכל לחזק רוחו ולבו, ולהוכיח מתוך דברי חז"ל
למעלה היקרה והנשגבה שזכה בה. לכן בס"ד מגישים אנו לפניכם
קונטרס יקר זה, המכיל ליקוטים נפלאים מדברי רבותינו הקדושים,
מש"ס מדרשים ומהזהר, וכן ציטוטים מדברי גדולי ישראל. וכך יוכלו
כל העוסקים במלאכת שמים זו להתחזק ביתר שאת ויתר עוז להמשיך
וללמד ברצון ואהבה וחשק רב.

הגם שתראה תועלת רבה בקריאה חד פעמית, אך הקורא ושונה קונטרס זה מידי פעם, יראה תועלת עצומה לאורך זמן.

היות והדברים היו ערוכים ושמורים עמנו יותר מעשר שנים, לכן השתדלנו לעבור שוב על הדברים הללו מתוך המקורות על מנת לדייק עד כמה שאפשר בדבריהם הקדושים. ובאמת זכינו לעבור על רוב ככל המקורות והספרים המובאים בפנים, אך היות ומס' ספרים לא מצויים תחת ידינו עתה, או שלא הצלחנו להגיע אל המקור שממנו נלקחו הדברים, לכן במקרים אלו כתבנו לפי הנמצא תחת ידינו.

הן ידוע היה לכולם כמה קשה מלאכת המלמדים, עד שיש הרבה שקשה עליהם המלאכה וקיימת שחיקה רבה בכוחם. על כן מביאים אנו בתחילת הקונטרס את התפילה הנפלאה שחברה לפני שנים רבות ע"י הרב חיים רופשיץ זצ"ל מפראג וידועה כתפילת המלמדים שמילותיה מדברים אל כל מלמד בכל מקום שהוא.

מלמד יקר, אנא התפלל עם תלמידך לרפואת מר אבי שוקרי בן מוֹנֵס הי"ו ומרת אימי חנה בת אסנת תחי' ולרפואת יפית צביה בת חֲנִינָה תחי' שיזכו לבריאות איתנה ואורך ימים ושנים מתוך נחת ושלוה אמן.

תפלה למלמד

"ולנו מלמדי תינוקות של עמך בית ישראל, תן אומץ ולב ובר לבב וכח להפליא לעשות מלאכת שמים באמונה, שלא יכשל כח הסבל, ולא יהיה לנו רפיון ידים. והסר ממנו לב רגז וקפדנות. ותן לנו תלמידים הגונים מצליחים בתורתם ולא יבא מכשול לידינו. ואל יצא מאתנו תלמיד שאינו הגון שמקדיח תבשילו ברבים. ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעים את שמך ולומדי תורתך לשמה".

קונטרס   **מעלת**   **המלמדים**

מקורות מהתלמוד

במסכת ב"ב (ח' ע"ב) דרשו על הפסוק (בדניאל י"ב פסוק ג') "והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", מבארת הגמ' "מצדיקי הרבים" הם מלמדי תינוקות, ומרחיב המהרש"א היינו שמחנכים את תלמידיהם בדרך טובה, וע"י כך מצדיקים אותם. (מהרש"א בחידושי אגדות שם).

עוד (שם), הובאה מחלוקת בפירוש הפסוק בתהלים (נ"ה פסוק כ') "אשר אין חליפות למו ולא יראו אלקים", רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי, חד אמר כל שלא מניח בן. וחד אמר כל שאינו מניח תלמיד.

ובמסכת עבודה זרה (ג' ע"ב) אמר רב יהודה י"ב שעות הוי היום, ג' שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה. שניות, יושב ודן את כל העולם כולו וכו'. רביעיות, יושב ומשחק עם לויתן. והקשו בגמ', ולמאן דאמר, מיום שחרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה, רביעיות מאי עביד? יושב הקב"ה ומלמד תינוקות של בית רבן.

עוד (שם ל"ה ע"ב) אמרו, תלמיד חכם דומה לצלוחית של פלייטין (בושם), מגולה, ריחה נודף. מכוסה, אין ריחה נודף. ולא עוד אלא שדברים שמכוסים ממנו מתגלים לו שנאמר (שיר השירים א' פסוק ג') "עלמות" אהבוך, קרי ביה עלומות. ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו, שנאמר עלמות אהבוך, קרי ביה על מות. ולא עוד אלא שנחל שני עולמות. אחד העוה"ז ואחד העוה"ב שנאמר "עלמות" קרי ביה עלומות.

ופרש"י: "**מתגלין לו, מעצמו בלא טורח כשהוא מלמדם**".

בגמ' בב"מ (פ"ה ע"ב) אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא, בהדי דידי קא מינצית, דעבדי לתורה שלא תשכח מישראל וכו' וסליקנא למתא, ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי, ומתנינא שיתא ינוקי, ששה סדרי משנה, ואמרנא להו, עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי, ועבדי לתורה שלא תשתכח מישראל.

היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא. אמר ליה רבי ישמעאל ברבי יוסי **אפילו ממר, אמר ליה אין**.

ע"ש בהמשך הגמ', כמה היתה מעלתו של רבי חייא שאפילו מלאכים לא יכלו להיות במחיצתו שבגן עדן "באתר זקוקין דנורא ובעורין דאשא, מאן מעייל בר נפחא לתמן".

ועוד אמרו (שם), האם יש דוגמתן של האבות הקדושים שתפילתן נשמעת פה בעולם הזה, אמר אליהו הנביא לרבי, שרבי חייא ובניו, הם דוגמת האבות בעולם. (עיין לקמן עוד בעניין זה).

ועוד אמרו (שם ע"א) "כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקב"ה גוזר גזירה, מבטלה בשבילו. שנאמר (בירמיה ט"ו פסוק י"ט) "ואם תוציא יקר מזולל, כפי תהיה".

ופרש"י: שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה.

במסכת כתובות (דף נ"ע"א) דרשו על הפסוק (בתהילים קי"ב פסוק ג') "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" חד אמר, זה הלומד תורה ומלמדה לאחרים.

במסכת סנהדרין (דף י"ט ע"ב) אמרו: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל המלמד בן חברו תורה, כאילו ילדו שנאמר "ואלה תולדות אהרן ומשה", וכתוב "ואלה שמות בני אהרן". (במדבר ג' פסוקים ב-ג), לומר לך, אהרן ילד, משה לימד, לפיכך נקראו על שמו".

ועוד אמרו (שם דף צ"ב ע"א) "כל המלמד תורה בעולם הזה, זוכה ומלמדה לעולם הבא, שנאמר ומרוה גם הוא יורה" (משלי י"א פסוק כ"ה).

עוד אמרו (שם צ"ט ע"ב) "כל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו, שנאמר (בראשית י"ב פסוק ה') "ואת הנפש אשר עשו בחרן".

ועוד אמרו (שם דף צ"ג ע"ב) על דוד המלך "וה' עמו" (שמואל א' ט"ז פסוק י"ח) שהלכה כמותו בכל מקום. והטעם, פרש"י כדאמרינן בעירובין "כיון שגלי מסכתא" שהיה מלמד תורה לאחרים.

הגמ' בתענית (דף כ"ד ע"א) מספרת על רב שנקלע למקום מסויים שהיה שם עצירת גשמים. גזר תענית ולא ירד גשם. ירד לפני התיבה שליח צבור, אמר משיב הרוח ונשב רוח. אמר מוריד הגשם, וירד גשם. אמר לו רב, מה מעשיך הטובים? אמר לו אני מלמד תינוקות, ומלמד אני לבני עניים כבני עשירים. וממי שאין לו כסף אינני לוקח ומלמדו בחינם. ויש לי מחילות של דגים שכל תינוק שאינו רוצה ללמוד אני משחקו בדברים ומשתדל עמו עד שבא ללמוד. (עיין עוד בזה לקמן).

הגמ' בשבת (דף קי"ט ע"ב) דורשת על הפסוק "אל תגעו במשיחיי" (דברי הימים א' פרק ט"ז פסוק כ"ב) אלו תינוקות של בית רבן.

ובמהרש"א שם פירש שנקראו כן על שם גדולתן וחשיבותן, כדאמרינן "למשחה" לגדולה, וכדמסיק, משום שאין בהם הבל של חטא.

במשנה באבות (פ"א משנה א') שנינו "והעמידו תלמידים הרבה" הסבירו ר"ע מברטנורא והגר"א שכוונת התנא, כמו שאמרו במסכת יבמות (ס"ב ע"ב) היו לו תלמידים בילדותו, יהיו לו בזקנותו שנאמר (בקהלת י"א פסוק ו') "בבקר זרע זרעך, ולערב אל תנח ידך".

===

הגמ' בירושלמי (חגיגה פ"א הלכה ז') מספרת שרבי יהודה הנשיא שלח לרבי חייא ולרבי אמי ולרבי אסי שיעברו בעיירות שבארץ ישראל לתקן להם מלמדי תינוקות למקרא ולמשנה. נכנסו למקום אחד ולא מצאו, לא מלמד למקרא ולא מלמד למשנה. אמרו להם הביאו לנו את שומרי העיר. הביאו להם את האנשים העומדים על משמר העיר בשערי העיר.

אמרו להם אלו שומרי העיר הן (בתמיה), "אינן אלא מחריבי העיר" (הסביר הפני משה, הטעם, שהן יושבים ומשמרין על בני אדם לבקש עלילה עליהם, ועושין תחבולות לגזול ולחמוס אותם).

שאלו אותם ומי הם שומרי העיר האמיתיים. ענו להם "שומרי העיר הם המלמדים", שמלמדים לתינוקות של בית רבן מקרא ומשנה.

ובמסכת כלה רבתי (פ"ב) "תנא, בכל יום מלאך יוצא מלפני הקב"ה לחבל את העולם ולהופכו לכמות שהיה. אלא כיון שהקב"ה מסתכל בתינוקות של בית רבן ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות, מיד נהפך כעסו לרחמים.

מקורות מהמדרשים

במדרש רבה (בראשית תולדות פרשה ס"ה אות כ') "אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פלוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נתכנסו כל העכו"ם אצלו. אמרו לו, תאמר, שאנו יכולים להזדווג לאומה זו. אמר, לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות של בית רבן מצפצפין בקולן אין אתם יכולים לזווג להם, שכך הבטיחן אביהם ואמר להם "הקול קול יעקב" בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו".

במדרש רבה (ויקרא צו פרשה ט' אות ב') דרשו על הפסוק בתהלים (נ' פסוק כ"ג) "ושם דרך" אלו סופרים ומשנים, שהן מלמדים את התינוקות באמונה. ודרשו שם עליהם, שהם עתידין לעמוד בימין הקב"ה, שנאמר "אראנו בישע אלוקים".

עוד דרשו (שם פרשת אמור פרשה ל' אות ב') על הפסוק בתהלים (פט"ז פסוק י"א) "שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח", "שובע שמחות" אלו ז' כתות צדיקים שעתידיים להקביל פני שכינה, ופניהם דומים לחמה ללבנה לרקיע לכוכבים לברקים לשושנים ולמנורה הטהורה שהיתה בבית המקדש. וע"ש שדומים לכוכבים שנאמר "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

וממשיך המדרש ושואל "וכי מי מודיענו איזה כת החביבה והנעימה שבהן. תרין אמוראי חד אמר זו שבאה מכוחה של תורה ומצוות. וחד

אמר אלו סופרים שמלמדים תינוקות של בית רבן שהן עתידין לעמוד בימין של הקב"ה הדא הוא דכתיב נעימות בימינך נצח". (עין עוד לקמן בעניין זה).

עוד במדרש רבה (במדבר פרשה ט' אות ז') "מהו "מעל עולליה תקחו הדרי לעולם" (מיכה פ"ב פסוק ט') לא היה לי בעולם "הדר" אלא העוללים שנאמר בתהלים (פ"ח פסוק ג') "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" ואני מתהדר בהם".

במדרש רבה (באיכה פרשה א' אות ל"ב ל"ג) דרשו על הפסוק "עולליה הלכו שבי לפני צר, ויצא מבת ציון כל הדרה" (איכה פ"א פסוק ה') אמר רבי יהודה, באו ראו כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה, גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם. גלו משמרות (כהונה) ולא גלתה שכינה עמהם. וכיון שגלו תינוקות, גלתה שכינה עמהם, שנאמר "עולליה הלכו שבי לפני צר" מיד "ויצא מבת ציון כל הדרה".

בילקוט שמעוני (תהלים ס"י תתל"א) אמרו "כשנגלה הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה היה יושב, שנאמר "והוא יושב פתח האהל" (וירא פט"ו פסוק א'). בקש אברהם לעמוד, אמר לו הקב"ה שב וכו'. אמר לו אברהם, וכי דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד וכו' אמר לו חייך כשם שאתה יושב ואני עומד, כך עתידין בניך, בני שלש ארבע לישב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואני ניצב עליהם שנאמר "אלוקים נצב בעדת אל" (תהלים פרק פ"ב פסוק א').

מקורות מהזהר

בזהר (פרשת בראשית דף א' ע"ב) וז"ל "ומאן מקיים עלמא וגרים לאבהן דאתגליין, קלא ינוקי דלעאן באורייתא. ובגין אינון רביין דעלמא, עלמא אשתזיב".

תרגום: מי מקיים את העולם וגורם לאבות שיתגלו, קול התינוקות שעוסקים בתורה. ובזכות אותם תינוקות העולם ניצל.

בזהר חדש (פרשת לך לך דף כ"ה, ומובא בספר הנהגות החנוך פל"א עמ' ר"ג) "אמר רבי תנחום, בא וראה כמה חביבה התורה לפני הקב"ה, שבשבילה זוכה האדם לחיי העולם הבא. וכל המלמד תורה לאחרים יותר מכולם. בא וראה מה כתוב כאן (בראשית י"ד-כ"ג) שאמר אברהם (דהיינו נשמת הצדיק, אל מלך סדום שהוא שרו של גהינם). אם אקח מכל אשר לך, אותם הרשעים הראויים לך. בלעדי רק אשר אכלו הנערים, חוץ מאותם המורים תורה לאחרים ולתינוקות, ששכרם כפול, דאמר רבי יצחק המלמד תורה לתינוקות דירתו עם השכינה. והיינו דאמר רבי שמעון כד הוי אתי למחמי עולמא בבי רב הוה אמר, אזילנא למחזי אפי שכינתא.

ואמר רק אשר אכלו הנערים, חוץ מאותן אשר לימדו לנערים תורה. וחלק האנשים אשר הלכו אתי באותו עולם. תדע שאחזיק בהם ולא אתנם לך, אע"פ שראויים ליענש, כל כך יש לנשמת הצדיק עם מלך סדום שהוא שרו של גיהנם המושל עם הרשעים. ועוד אמר, לא אני לבדי אחזיק באלו, אלא ענר אשכול וממרא שהם אבות העולם הם יקחו חלקם".

בזהר (שמות דף ל"ט ע"א) "ותאנא, אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא חטאו וכו'". ורזא דהאי הבל של תינוק, אתעביד קלא ואתפשט בעלמא, ואינון נטורי עלמא ונטורי קרתא, הדא הוא דכתיב (תהילים קכ"ז) "אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר" וגו'.

תרגום: והסוד של הבל תינוק נעשה קול ומתפשט בעולם, והם שומרי העולם ושומרי העיר.

עוד (שם דף קס"ט ע"ב) "דבר אחר וכל בניך למודי ה', וכי כל בנין דאינון דישראל כלהו אוליף לון קודשא בריך הוא אורייתא? אין, דהא בשעתה דאינון ינוקי לעאן באורייתא, שכינתא אתיין ויהב לון חילא ותקפא למלעי באורייתא, דאלמלא סיועא דקודשא בריך הוא, לא יכלין אנון ינוקי למסבל".

תרגום: כתוב "וכל בניך לימודי ה'" וכי כל בנים של ישראל מלמד אותם הקב"ה תורה? ותירצו, כן, "בשעה שהקטנים לומדים תורה השכינה באה ונותנת להם כוח ואומץ ללמוד תורה, דאלמלא עזר וסיוע מן הקב"ה אינם יכולים לסבול".

עוד (שם דף רנ"ה ע"ב), "ואלן אתמנון על ההוא הבל דתינוקות דלעאן באורייתא, לקיימא עלמא. ואלן נטלי ההוא הבל, וסלקי ליה לעילא, וכל הבל והבל דאנון תינוקות דלעאן באורייתא לקיימא עלמא, אתעביד מינה רוחא חדא, וסלקא ההוא רוחא לעילא, ואתעטר בעטרא קדישא, ואתמנא נטורא דעלמא.

תרגום: ואלו המלאכים נתמנו על הבל התינוקות שעוסקים בתורה לקיום העולם, ואלו המלאכים לוקחים אותו ההבל ומעלים אותו למעלה, וכל ההבל של אותם התינוקות שעוסקים בתורה לקיום העולם נעשה ממנו רוח אחד, ועולה אותו הרוח למעלה ומתעטר בכתר קדוש ומתמנה שומר העולם.

בזהר (ויקרא דף י"ז ע"ב) "ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים" אילן אינון תינוקות של בית רבן, דעלמא מתקיימא בגינהון. ויהבין חילא לכנסת ישראל בגלותא. "משכנות הרועים" אילן בתי רבן, אתר בית מדרשא דאשתכח אורייתא בהון תדירא.

תרגום: אלו הם תינוקות של בית רבן שהעולם מתקיים בזכותם. ונותנים כוח לכנסת ישראל בגלות. "משכנות הרועים" אלו בתי רבן מקום בית המדרש שנמצא בהם התורה תדיר.

עוד (שם) דרשו על הפסוק "דבר אחר אם לא תדעי לך היפה בנשים וגו'. תא חזי, בשעתא דצדיקיא אשתכחו בעלמא, ואנון תינוקות של בית רבן משתכחי ולעאן באורייתא, יכלה כנסת ישראל לקיימא עמהון בגלותא, ואי לאו, כביכול היא ואינון לא יכלי לאתקיימא בעלמא".

תרגום: בשעה שהצדיקים בעולם ואותם התינוקות של בית רבן נמצאים ועוסקים בתורה, יכולה כנסת ישראל להתקיים עמהם בגלות, ואם לאו כביכול היא והם לא יכולים להתקיים בעולם.

בזהר (במדבר פרשת בלק דף קצ"ז ע"ב) "אם לא תדעי לך (שיר השירים פ"א פסוק ח'), לאתקפא גרמך בגלותא, ולא תקפא חילא, לאגנא על בנד, צאי לך לאתקפא "בעקבי הצאן" אינון תינוקות דבי רבן דאולפי תורה"

תרגום: אם לא תדעי להתחזק עצמך בגלות ולחזק כוחך להגין על בנייך, "צאי לך" צאי לך להתחזק בעקבי הצאן, אלו תינוקות של בית רבן שלומדים תורה.

ליקוט מפרשים

מרון השו"ע (יור"ד סי' רמ"ה סי' י"ב) כתב "לא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערב שבת וערב יו"ט בסוף היום".

ועיין בספר ברכי יוסף להחיד"א (או"ח סי' תקע"א) והובא בשערי תשובה (שם) ובפתחי תשובה (יור"ד סי' רמ"ה סי' ט). שכתב וז"ל "אף למי שמחמיר בתלמיד חכם שחטא שיתענה כמו שכתבו האריז"ל ומהרי"ט ח"א סי' ח', מ"מ אין להחמיר במלמד תינוקות, דממעט בלימוד התינוקות **דחשיב טובא**" וכו'.

ובספר מאשר לאבינו הביא שבספר בית מועד כתב טעם מדוע סילוק השכינה היה עם גלות התינוקות (עיין לעיל במדרשים), היות שעמהם דירתה של השכינה. ועל זה אמרו חז"ל ונפסק בשו"ע (יור"ד סי' רמ"ה סי' י"ג) "אין מבטלין התינוקות, אפילו לבנין בית המקדש. כי הם עיקר דירתה למטה. ולפי שבחורבן גלו התינוקות ונתבטלו מתלמוד תורה, לכן נפסק בשו"ע (סי' תקנ"ד סי' א') "ותינוקות של בית רבן בטלים בו". דהיינו שבטלים בתשעה באב, מכיון שהסיבה לחורבן הוא בגלל עון ביטול תורה השייך לתינוקות של בית רבן, ולכן גלתה השכינה.

וע"ש שהוסיף, שהנה בגמ' בע"ז (דף ג' ע"ב, עיין לעיל בליקוט מהתלמוד) מצינו שהקב"ה בזמן בית המקדש היה משחק עם לותן, ולאחר החורבן היה עוסק דווקא בלימוד תורה לתינוקות של בית רבן ולא בדבר אחר, ומדוע?

מכיון שהחורבן נעשה בגלל ביטול תורה של תינוקות של בית רבן, לכן אחר שנחרב ואין שחוק לפניו, א"כ יושב הקב"ה ומלמד תינוקות של בית רבן לפי שעמהם עיקר דירתו.

והגאון רבנו חיים מוולואז'ין ביאר את דברי הגמ' בב"מ שאמר רבי חייא לרבי חנינא, בהדי דידי קא מנצית שאני מלמד תורה ומעמיד תלמידים (הובא לעיל במקורות מהתלמוד).

כוונתו, שלכן יש לי סייעתא דשמיא לפסוק דינים, וא"כ ודאי שהלכה כמותי. (רוח חיים, אבות פ"א מ"א, ומובא בספר וצדקתם עומדת לעד פ"ג דף ס"ט)

בספר תורת חיים וביד רמה פירשו הגמ' בב"ב (דף ח' ע"ב, הובא לעיל במקורות מהתלמוד) ש"מלמד" היינו המלמד במסירות גמורה אז הוא ממצדיקי הרבים.

המהרש"א בכתובות (דף נ' ע"ב, הובא לעיל במקורות מהתלמוד), פירש את ההשוואה שעושה הגמ' בין לימוד תורה לצדקה, כמו שהנותן צדקה לא רק שאינו חסר כלום אלא שמוסיף לו ברכה, כך המלמד לאחרים אינו חסר מתורתו כלום, ועוד שמוסיף לו לימוד ע"ש.

והחתם סופר (בדרשות א' 36) כתב וז"ל "כי הנה בלי ספק החכם המלמד תורה לאחרים יתבטל הרבה מהשיג מה שהיה יכול להשיג מושכלות, כי זמן זמנים טובא ועידן ועידנים יבלה זמנו בלימוד דעת וכו' אלא הקב"ה חפץ בזה מאוד ורוצה בזה יותר ממי שמעמיק ואינו מלמד לאחרים. וכמו שכתב בחובת הלבבות שער אהבת ה'.

ועוד הוסיף, כי יש לו שכר גדול ומיוחד על הצער הזה, שהרי הצדיק מתענג בעבודת ה' בגודל העיון בתורה. וכשהוא צריך לרדת מזה, צער הוא לו ויש לו על זה שכר גדול במיוחד.

והקשה עוד על מה שאמרו חז"ל "ביקש יעקב לישב בשלווה מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף" וכי אינו רצוי לפני הקב"ה שיאכלו הצדיקים שני עולמות?

ותירץ מהי השלווה שרצה בה יעקב אבינו, לא שקט ממריבות וממלחמות, ולא שלום ביקש, כי דבר זה היה בורא עולם נותן לו. אלא ביקש שלווה שיהיה לימודו בשקט בלי טרדת התלמידים, ואמנם זה אין ראוי לצדיקים ולת"ח ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף.

וכן כתב הסבא מנוברדוק (מובא במאורות הגדולים עמ' רי"ב אות צ"ח) המסרב מלקבל אחריות בעבודת הרבים, סובר שלהקל מצבו הוא מתכוין, אבל תמיד יראה שנישאר טפול ולא יוכל לישא כלל. וכמבואר במדרש בשביל שנאמר "איכה אשא לבדי" לפיכך בא העונש של "איכה ישבה בדד".

בספר חובות הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו) כתב וז"ל "וראוי לך אחי לדעת, כי זכות המאמין אפילו אם יהיה מגיע אל התכלית הרחוקה בתיקון נפשו לאלוקים יתברך, ואילו היה קרוב לנביאים במדותיהם הטובות ומנהגיהם המשובחים והשתדלותם בעבודת הבורא ואהבתם בו, אינם כזכויות מי שמורה בני אדם אל הדרך הטובה ומיישר הרשעים אל עבודת הבורא, **שזכויותיו נכפלות בעבור זכויותיהם כל הימים ובכל הזמנים**".

וכתב בספר תורת הבית (למרן החפץ חיים מאמר עלבונה של תורה עמי ק"ג), הנה כאשר יהודי קירב ולימד את בן חברו עם הארץ תורה וכו' עד שגדל ונהיה ת"ח והוא עצמו מלמד תורה לאחרים, וכן נולדו לו ילדים ואת כולם גידל לתורה ויראת שמים. הלא לזכות הראשון שלימדו יחשבו כולם.

וראיה לדבר ממדת פורענות "קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה" ואמרו חז"ל דמו ודם זרעו. וא"כ במדה טובה שמרובה ממדת פורענות בודאי יחשבו כל הטובות על הראשון.

ועל זה נאמר במשלי (י"א-ל"ו) "ולוקח נפשות חכם" (בי"מ דף פ"ה-) שהחכם רואה לעשות לעצמו קנין נפשות.

ומדוע? כי קנין בנפשות הוא קנין עדי עד.

ואמרו חז"ל במדרש שאדם צריך לרדוף אחר מצוה לדורות, והיכן משיג אדם מצוה לדורות? אלא במצוה זו שמלמד בן חברו תורה שכל התולדות נחשבים עליו, הרי זה מצוה הקבועה לדורות.

ובספר צדקתם עומדת לעד (פ"ג דף ס"ג) כתב על החיוב לכל חכם ללמד תלמידים, והביא את הפסוק (בספר דברים פ"ו פסוק ז') "ושננתם לבניך" שדרשו בספרי ומובא ברש"י (שם) "לבניך" אלו תלמידיך. ומצינו בכל מקום שהתלמידים קרואים בנים, וכן הרב נקרא אב.

וכן הוא ברמב"ם (ספר המצות מצוה י"א) וכן בחינוך (מצוה תי"ט) "שצונו ללמוד תורה וללמדה, וזהו הנקרא תלמוד תורה והוא אמרו "ושננתם לבניך" וכתוב בספרי "לבניך" אלו התלמידים שקרואים בנים וכו'.

ומבואר מכל הפוסקים הנ"ל שיש כאן מצות עשה אחת הכוללת גם ללמוד לעצמו וגם ללמד לאחרים, כלשון רבנו "שצונו ללמוד תורה וללמדה".

ואחד מגדולי הדור פירש, שמצות ללמד, הוא חלק ממצות הלימוד שלי.

וכן כתב הרמב"ם (הלכות ת"ת פ"א הל' ב') "ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את התלמידים, אע"פ שאינם בניו שנאמר "ושננתם לבניך" מפי השמועה למדו "בניך" אלו התלמידים, שהתלמידים קרואים בנים שנאמר "ויצאו בני הנביאים" וכו'.

וכתב המהרי"ל "שעיקר התורה כאשר משפיע אותה לאחרים".

בהקדמת הכתב סופר על התורה (עמ' 19) כתב וז"ל: "כי אבינו זצ"ל מרוב טרדותיו עם העולם לא היה באפשרותו לשום עיניו ביתר שאת ועוז על בניו להאיר להם הדרך בכל אשר ילכון בעודם קטנים ולא הגיעו לפלגות ראובן. ושמעתי מפיו הקדוש שאמר לתלמיד אחד, ה' היודע כי מרוב עסקים שיש לי עם העולם לא אוכל להשגיח ככל הצורך על ילדיי. אבל בטוח אני שבזכות שאני משתדל ככל הצורך הרבה בבנים של אחרים ללמדם ולהדריכם ככל האפשר, בזכות זה גם בני ילכו ויגדלו על התורה והיראה כראוי ע"ש.

וכתב בספר צדקתם עומדת לעד (פ"ג דף ע"א) שהסייעתא דשמיא לא רק באופן של תוספת השגות שכליות בזיכרון תפיסה וקליעה לאמת. אלא יש אופן של סייעתא דשמיא שמסירים לו את הדברים המעכבים אותו ומטרידים ומפריעים לו להצליח ברוחניות וכו'.

ובספר הנהגות החנוך (פל"א עמ' רט"ו) הביא שבדרשות הכתב סופר (הספד על מלמד תינוקות עמ' קנ"ה) כתב, בגמ' בב"ב אמרו "ומצדיקי הרבים ככוכבים" אלו מלמדי תינוקות.

קשה, למה אמרו "מלמדי תינוקות" הלא יש מצוה ללמד לגדולים ג"כ, והוה ליה למימר "מלמד לאחרים" שהכל בכלל?

ונראה, כי המלמד לאחרים זכותו גדולה, שזכות תלמידיו תלויים בו, וצדקתו עומדת לעד הולך ומאיר גם אחרי המיתה שנעשה חופשי מן המצות, הוא עודנו עומד ומשמש לפני ה' כי יש לו זכות תורה ומצוות מתלמידים. אלא שיש ח"ו בהיפוך, המלמד לתלמידים שאינם הגונים ענוש יענש כמאמר חז"ל (בחולין קל"ג) "כאילו זורק אבן למרקוליס".

אבל המלמד תורה לקטנים שאינם בעלי עבירה שלא טעמו טעם חטא ועדיין אינם מחויבים במצוות, זה בטוח ששכרו גדול, ויפה אמרו אלו מלמדי תינוקות שהם ודאי מאירין ככוכבים.

עוד בדרשות החת"ס (דף שרכז עמ' ד' דרוש ל"ז), ואמרו חז"ל אחר שחטאו בעגל וחזר יצה"ר למקומו ואין אדם אשר לא חטא, אין קדושת התורה אלא בהבל תינוקות שאין בהם חטא. ועליהם שורה השכינה בישראל והיינו "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" והגדולים מתקיימים בזכות שמלמדים את הקטנים ומשגיחים ומגדלים אותם לתורה.

ובספר דניאל (פ"ב פסוק ג') נאמר "והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד".

ופירש במצודת דוד "ומצדיקי הרבים" אלו המלמדים דרך לרבים, הם יזהירו כזהר הרקיע.

ובאבן עזרא פירש "כזהר הרקיע" שיקבל האור, והמצדיקים לרבים, מעלתם גדולה. ע"כ אמר "ככוכבים לעולם ועד" כי מעלת הכוכבים גדולה ממעלת הגלגלים, אף כי הרקיע הוא למטה מן הגלגלים.

וכן פירש רבינו סעדיה גאון "ומצדיקי הרבים" אלו מלמדי תינוקות, ומוכיחי ישראל ככוכבים.

עין לעיל במקורות מהמדרשים שהבאנו את המדרש בספר ויקרא, שדרשו שם על הפסוק בתהלים "שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח"

ובמהרז"ו פירש שמלמדים תינוקות בנעימה בטעמי המקרא שקולן ערב על הקב"ה שאין בהבל פיהם חטא.

ובמתנות כהונה שם כתב "משמע אותה כת הנעימה והטובה בעיני הקב"ה. סופרים שמלמדים תינוקות, שצדקתם עומדת לעד".

ובספר הנהגת החינוך (פ"ל עמ' רי"א) **כתב שבספר משנת חכמים** (מעלה ב' אות מ"ד דף י"ב) הביא מהגמ' בברכות פ"ט "הלל אומר בשעה שמכנסים פזר". פירוש כשאין חכמי הדור מרביצין תורה בתלמידים ואין עושים כל מה שמוטל עליהם לעשות, פזר אתה ועשה כל מה שביכולתך לעשות לשם שמים. על דרך שאמרו "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" ואל תחוש לשום דבר שיעמוד נגדך. אפילו שיעבור עליך מה, אל תירא ואל תחת.

ועוד הוסיף בספר הנהגת החינוך בשם ספר שם עולם (שער החזקת התורה פכ"ב) כשיש בכוחו ללמד בעצמו תורה לאחרים, והוא מתעצל וזה עוון הוא. כמו שאמרו חז"ל במדרש משלי על הפסוק "יש מפזר ונוסף עוד" כל מי שמונע תורה ואינו רוצה ללמד, עתידין מלאכי השרת לנקוב אותו ככברה. ולא עוד אלא שאפילו עוברין שבמעיי אמן מקללים אותו שנאמר "מונע בר יקבוהו לאום".

ובספר פלא יועץ (ערך התורה) כתב, המעמיק בזה לעשות הדברים לשם שמים לעשות נחת רוח ליוצרו. כמעט יהא שווה בעיניו ללמד את בן חברו תורה כמו ללמד את בנו תורה. ודא ודא אחת היא. ועיקר הבנים הם התלמידים. ונהי שבניו קודמים, אבל אשריו שיאחז בזה ובזה, כי אולי התלמידים יצליחו יותר.

וראוי לקיים בזה "ואהבת לרעך כמוך" שכמו שאם לא היה בר הכי ללמד את בניו, היה רוצה שאחרים יחוסו עליו וילמדו את בניו, כך הוא צריך לחוס על אחרים וילמד את בניהם תורה.

ועוד הוסיף, לא טוב עשו הת"ח שאינם רוצים ללמד בניהם ולא תלמידים קטנים מפני שדומה בעיניהם כביטול בית המדרש. שכשלומדים בעצמם

יכולים ללמוד ביום אחד כמה דפים גמרא ופוסקים ולכתוב רובי תורתם. לא כן עם התלמידים צריך להוציא זמן להיות חוזר עמהם עד שילמדו. מי שמעשיו לשם שמים לא יחוש על זה, רק יבחר אשר נחת רוח יותר ליוצרו, ויותר ויותר עושה נחת רוח ליוצרו במה שמלמד את בנו ובן חברו אפילו אל"ף בי"ת, שאין בהבל פיהם חטא, ממה שילמוד הוא נגעים ואהלות. ואם אין גדיים אין תיישים, ועת לכל חפץ ע"ש.

ובספר אגרות שומרי אמונים (סוף אגרת י"ב) כתב, שידוע מפי הרבי הלובלינער זיע"א, שאמר "שאם היו יודעים מעלת המלמדים בשמים, היו כולם רצים להיות מלמדי תינוקות של בית רבן".

ובענף יוסף (המובא בגמ' עין יעקב בסנהדרין י"ט, עיין לעיל במקורות מן הגמ') כתב "שכמו שהמגדל את הגוף ומתקנו נקרא על שמו, כך המגדל את הנשמה ומתקנה בתלמוד תורה כאילו עשאה בתיקונה דתיקונה היא עשייתה".

וזה לשון המאירי בספר משלי (פ"א פסוק ח') "והשלישי הוא התלמיד שנקרא בפרט בן למי שלמדו והשפיעו מחכמתו כמו "ויצאו בני הנביאים" (מ"ב ב"ג) והמלמדו, הוא אביו האמיתי מוליד צורתו העצמית ומוציאה לפועל.

ובשל"ה הקדוש (ח"ג תוכחות מוסר במדבר), המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו. ולא תאמר "כאילו" ילדו ולא ילדו ממש. אלא אדרבא הוא ילדו בעצמו. כי אביו ואמו נתנו לו הגוף, והרב משפיע בו נשמה, כי התורה נשמותיהן של ישראל. ע"כ אשרי מי שמלמד את בן חברו תורה.

ובספר הנהגת החינוך (פ"א עמ' רי"ג) כתב בשם **בספר משכיל אל דל** (כלל ו' פרט א') אמרו חז"ל בסנהדרין י"ט ע"ב "המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו", שהרי אביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו מביאו לחיי העולם הבא. ומשום הכי אבידת רבו קודמת. ואם אמרו חז"ל ברא מזכה אבא מכל שכן מסתבר מי שהוא בנו בבחינת שהוא תלמידו. וכן אמרו חז"ל בחגיגה דף ט"ו ע"ב דזכותו של ר"מ גרמה להצלתו של אחר.

ואמרו חז"ל בסנהדרין (צ"ב ע"א) "כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא" שנאמר (משלי י"א) "מרובה גם הוא יורה", ופרש"י "מי שמרוה ומשביע תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעוה"ב".

ועוד כתב בשם ספר עץ יוסף על המדרש (ויקרא רבה ט-ב) "ושם דרך" (תהילים נ) אלו סופרים ומשנים שהם מלמדים את התינוקות באמונה. ודורש עליהם "אראנו בישע אלוקים" ר"ל שהם זוכים לעמוד בימינו של הקב"ה עכ"ל.

עוד כתב (בפרק ל"ה עמ' רל"ד) **שבספר דרשות שנות ימין עליון** (דרוש ג' לשבת הלבשה דף ס"ג ע"א) כתב על הגמ' במסכת תענית כ"ד (מובא לעיל בליקוטים מהתלמוד) הרי שבשביל שהיה מלמד תינוקות באמת ובאמונה ולא היה

מתבטל ממלאכתו, ואדרבא היה משתדל עמהם ללמדם תורה, היה עדיף מרב שהיה דן דין אמת לאמיתו. ורב אף שגזר תעניתא ובעי רחמי לא נתקבלה תפלתו, וההוא מלמד בלא תענית אלא תיכף שאמר משיב הרוח ומוריד הגשם קיבל הקב"ה תפלתו ואתא מטרא. עכ"ל.

ובדרוש ד' (דף ס"ח ע"ב) כתב וממוצא הדבר אתה למד כמה גדול שכרו של המלמד שהוא משתדל במלאכת ה' ביראת ה' על פניו שלא לאבד אפילו רגע עם התינוקות וללמד תורה שהוא גורם שישרה הקב"ה שכינתו על ישראל.

עוד כתב (שם) באמת המלמד שהוא עושה מלאכתו באמונה לשם שמים והוא משתדל עם התינוקות ללמדם תורה בכל מאמצי כוחו אין קץ לשכרו הטוב השמור לו לעוה"ב, אשרי עין לא ראתה אלוקים זולתך, ומעלתו יותר מדין שדן דין לאמיתו וכן מגבאי צדקה וכמו שאמרו בסוגיין (בב"ב ח' ע"ב).

עוד הוסיף בספר הנהגות החינוך (פרק ל"ה עמ' רל"ג) **שבספר יסוד יוסף** (פרק ס"ט) כתב אזהרה והתעוררות אל המלמד, בהיות השכינה שרויה שם, האם רובצת על הבנים גדנפהא על הגדיים הרכים אשר הבל פיהם בוקע שחקים, ישימו ליבם כי השכינה רואה לימודם אם עושים את מלאכתם באמונה בלי רמיה, באשר מלאכת שמים זו מקיימת את העולם.

ובספר דרכי מוסר (דף רכ"א רכ"ב) להגאון רבי יעקב ניימן זצ"ל (ראש ישיבת אור ישראל) כתב, פעם אחת נכנסתי בשבת קודש אל מורי ורבי הרב משה רוזנשטיין זצ"ל משגיח דשיבת לומזה, וראיתי שהוא בוחן בחומש ילד שלומד בת"ת. ושאלתי אותו של מי הילד הזה? ולחש לי באוזני "הוא ילד של הקב"ה!" והבין שאני מתפלא שלא עונה על שאלתי.

והמשיך ואמר "אילו הייתי אומר לך שהוא ילד של חיים או שמריל היית יודע מי הוא הילד, ואם אני אומר לך שהוא בנו של הקב"ה אתה לא יודע של מי הילד?!"

גישה כזאת לילדי ישראל צריכה להיות לראש ישיבה, למורה, למחנך, ולמדריך, שמרביצים תורה ומחנכים את ילדיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. "בנים אתם לה' אלוקיכם" ולא מי שמלמד תורה ומחנך בן של חיים או שמריל. כמו שצריך כל אדם לקיים "שויתי ה' לנגדי תמיד" כך צריך המורה והמחנך שיהיה תמיד לנגד עיניו שמלמד תורה לילדיו של מלך מלכי המלכים הקב"ה.

המחשבה הזאת תעניק לך סבלנות לתלמידים, והטיפול בהם יהיה לגמרי שונה ואחר, לאחר שיודע שמלמד תורה לבן מלך.

מצינו בגמ' במסכת עירובין שרבי פרידא היה לו תלמיד שלמד עמו דבר אחד ארבע מאות פעמים עד שהבין הדבר. והסבלנות הזאת של רבי

פרידא לא תובן אלא כשיודעים שלומד תורה עם בן מלך מלכי המלכים. אז קל לסבול מהתלמידים. ולא לתת שינה לעינים ותנומה לעפעפיים. אלא תמיד לחשוב איך יתקן ויטיב עם בניו של הקב"ה.

מספרים על הסבא מסלבודקא הגרנ"צ פינקל זצ"ל, כשראה בחור מהישיבה שאינו מצליח היה צם בעבורו שיצליח בלימודו. כך צריך להיות אם מבינים שהוא בן מלך.

חז"ל אומרים: "אל תגעו במשיחי" אלו תינוקות של בית רבן. חז"ל הקדושים הביטו על כל ילד שלומד תורה שהוא ראוי להיות משיח ה', כך צריכים המורים המחנכים לראות את ילדי ישראל.

מורי ורבי היה אומר, מדוע אוהבים ילדים קטנים? מפני שאין בהם חטא ונשמתם טהורה והם קשורים ודבוקים לקב"ה.

א"כ המורה המחנך צריך לגשת באהבה וחיבה ובנועם. וצריך להרגיש שזו זכות גדולה בשבילו שזכה ללמד תורה לבן של מלך מלכי המלכים.

ומורי ורבי הנ"ל היה אומר: "כשהמשיח יבוא לא כל אחד יזכה להיות מלמד תורה לילדי ישראל נצטרך לזה זכיות גדולות".

בספר נתיבות עולם למהרי"ל (נתיב התורה פ') כתב על הגמ' (בשבת קי"ט ע"ב) "אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש", כי תלמוד תורה גדול מבנין בית המקדש. כי בנין בית המקדש אף שיש בו קדושה עליונה, מ"מ הקדושה היא על עצים ועל אבנים, ועל מקום הארץ. אבל התורה היא שכלית והיא אצל הקטן שהוא אדם בלא חטא, ולפיכך אין מבטלין תשב"ר אפילו לבנין בית המקדש. והוסיף עוד בכעין זה ע"ש.

ובפירוש הרי"ף המובא בעין יעקב על מסכת שבת קי"ט באר את הגמ' שאמרה "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן" כי הן אמת שהתורה שלומדים בני התורה הגדולים, ולא ימוש מפיהם יומם ולילה היא תורה החשובה שמתחדשים בה חידושי תורה מה שאינם יכולים לחדש התשב"ר.

אך אמנם אילו לא היה היסוד של כל תלמיד חכם מוסד על התורה שלמד בהיותו תינוק של בית רבן, לא הייתה תורתו מתקבלת. לפי שאם התחיל ללמוד תורה לאחר שהגדיל יש באותה תורה חלאת הרהורי עבירה שאין אדם ניצול מהם, ואינה תורה נקייה וברה. אבל מכיון שכל אדם בקטנותו קודם שהגיע לכלל גדול כבר למד תורה בעודנו קטן, והייתה תורה נקייה, הבל שאין בו חטא. וכשהגיע אח"כ לכלל עונשים קדמה לו התורה שלמד. וקיימא לן עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. וכאן שקדמה בידו תורה טהורה, כל עבירות שלאחר מכאן לא יוכלו לכבות את התורה שלמד. ונמצא שאין העולם מתקיים אלא בשביל התורה שלמדו בהיותם

תינוקות של בית רבן, שאלמלא כך לא היה העולם מתקיים. וזהו שנאמר "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז", שהכוונה שהיסוד שיש בכל אדם מזמן שהיה עולל ולמד תורה בבית רבו הוא יסוד חזק לעמוד עליו עוז התורה שילמד אחר גדלו כי מתוך אותם יסודות של תורה נקייה מהבל שאין בו חטא, אין עוד עבירה מכבה תורה, וזה נראה לי דבר נכון ואמיתי".

ובספר ראשית חכמה (פרק גידול בנים עמ' נ"ז אות ו') כתב, השם יתברך מתעלה כשהקטנים שחין (מדברים) בתורה שנאמר "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז" וכו'. ואע"פ שהם מגמגמים (מדלגים) בפסוק מפני שאינם יודעים לקרות, הקב"ה אוהב אותם שנאמר "ודגלו עלי אהבה" אל תקרי ודגלו, אלא ודילוגו.

והוסיף עוד (שם בדף ע"ח אות ל"ז) "וגרסינן במדרש בפסוק (משלי כ"ה – ט"ו) "ולשון רכה תשבר גרם", לשון התינוקות בתורה, שהיא רכה שוברת כחן של צרות שהם חזקות כעצם. וסימן "תשבר גרם" תינוקות ש"ל ב"ית ר"בן ג"זרות ר"עות מ"בטלין".

ובספר חסידים (סי' תתשנ"ב) כתב "ודגלו עלי אהבה" (שיר השירים ב'ד') אלו עצים של תינוקות של בית רבן שמראין בהם התינוקות".

בספר קב הישר (פרק ע"ב) כתב, ובהיות כי גדול שכר וכח לימוד התינוקות והבל פיהם עושים הרבה פעולות טובות והצלחות מגזירות קשות ורעות כמו שאמרו חז"ל "הקול קול יעקב", בזמן שהקול של התינוקות מצפצפין בבתי מדרשות ובבתי כנסיות של יעקב אין הידיים ידי עשו לבוא עלינו ח"ו בגזירות רעות ושמדות. ע"כ צריכים להתפלל על התשב"ר ועל יונקי שדיים שהקב"ה יסוככם בצל כנפיו, וישמרם מכל עינא בישא ומכל חולי וכו'.

בספר מנוחה וקדושה (שער התורה ח"א אות א') אני הגבר כל ימי התפרנסתי ממלמדות, ועם כוונת השכר היה מעורבת גם מצוות "ושננתם" וכו'.

ובספר הנהגת החנוך (פרק ל"ו עמ' רל"ה) כתב שבספר קב הישר (פרק ע"ב) הביא את לשון הזהר פרשת לך לך "רבי שמעון בר יוחאי כד אתי למחמי עולמיא בבי רב הוה אמר אזילנא למיחמי אפי שכינתא".

דהיינו שבכל מקום שהתינוקות לומדים אצל רבם, השכינה מצויה ושורה שם.

ומה שדייק ואמר "כד אתי למחמי עולמיא בבי רב" כי כן היה מנהג אנשי מעשה כשהיו פנויים מן המלאכה היו הולכים אצל המלמדים, כדי לקבל פני שכינה.

ועוד הוסיף, "יראה המלמד שיהיה החדר אשר לומדים התינוקות נקי וטהור מכל לכלוך. ויקיים "והיה מחניך קדוש" כי זה נקרא מחנה שכינה". עכ"ל.

ובספר יסוד יוסף הוסיף על לשון הזהר הנ"ל וז"ל "על כן צריך להיזהר ההולך לבית המלמד תינוקות שיכנס באימה ובצניעות ולא בדרך קלות ח"ו.

בספר קריינא דאגרתא (ח"א סי' קכ"ב דף קל"ה) הביא מכתב שהשיב לשואלו. וז"ל: למעלת כבוד הרב הנעלה וכו' אחרי דרישת שלום כבוד תורתו. מכתבו קיבלתי. והדבר פשוט וברור שמלמד תורה לבני ישראל הרי הוא כעוסק בתורה כל חייו, אע"פ ששונה בכל שנה אותו דבר שלמד בשנה הקודמת.

וזכות מלמד תינוקות גדול מאוד כמאמר חז"ל (בב"ב ח' ע"ב) "ומצדיקי הרבים ככוכבים" אלו מלמדי תינוקות. ובפסחים (מ"ט ע"א) לא מצא בת"ח ישא בת מלמדי תינוקות וכו'. ועיין בפרק הפועלים מנוראות קדושת רבי חייא שאמר עליו רבי, כמה גדולים מעשה חייא וגדולתו הייתה שלימד בני ישראל מקרא ומשנה ע"ש כל הסוגיא.

ואמנם אם כל כוונת לימודו הוא בשביל פרנסה בלבד, ולא לשם מצוה ח"ו כלל, כמעט שאין לו זכות של מרביץ תורה. אבל אם כוונתו ג"כ לשם מצוה וכ"ש מעלת כבודו שיכול לבחור בפרנסה אחרת שאולי מרוויחים מזה יותר. ובוחר בפרנסה זו בשביל שיקיים בזה מצוות ת"ת, ודאי דינו כמו עוסק בתורה לשמה ושכרו הרבה מאוד וכמבואר במשנה ברורה סי' ל"ח בביאור הלכה ד"ה ותגריהם.

וסיים נכון מאוד לקבוע שיעור בעיון כשתי שעות בכל יום וזהו חיוב על כל אדם מישראל לקבוע עתים לתורה. ותלמיד חכם כמעלת תורתו מהראוי שיקבע עתים ללמוד בעיון וכ"ש עם חבר טוב, וישיג אם ירצה ה' תמיד נעימות בתורה"ק.

ושמעתי חידוש ממנהל ת"ת חשוב בב"ב ששמע מפי הגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט"א שהקשה על מה שאמרו חז"ל שמשה רבנו ביום פטירתו נשתכח ממנו כל התורה. **וצריך להבין** מדוע עשה ד' יתברך כך, למה לא יהיה משה כמו כל הצדיקים?

ותירץ, דהנה קיימא לן דנדר על דעת רבים או שגדול הדור הדירו או השביעו אין לו התרה עולמית, חוץ ממקרה זה שמובא בג"מ בבבא בתרא על מלמד תינוקות אחד שהיה מכה יותר מדאי את התלמידים, והעבירו אתו ממשרתו, ונשבעו על דעת רבים שלא להחזירו.

אך הנה לא מצאו מלמד טוב כמוהו, אמנם השני היה יותר טוב שלא היה מכה כמו הראשון, אך לא היה מלמד כמו הראשון, והתחרטו והתירו את

השבועה, אף שהיה על דעת רבים, היות שלא מצאו מלמד יותר טוב ממנו.

ואם כן מיושב, שכיון שמשה רבנו היה מלמד טוב, אם כן אף שהקב"ה נשבע לו שלא להכניסו לארץ ישראל, מ"מ לצורך מלמד מתירים שבועה אף שהוא על דעת רבים, ולכן הוצרך הקב"ה להשכיח תלמודו כדי שלא יהיה מלמד, ואז לא יצטרך להתיר את השבועה שלא להכניסו לארץ ישראל, מכאן אנו למדים מה מעלתו של המלמד.

ובשיחה של הרה"ג אליעזר בן דוד שליט"א למלמדים (חורף תשנ"ח) דיבר בשבח העוסקים במלאכת קודש זאת, ואמר אף אם ח"ו אותם תלמידים שמלמד לא הלכו בדרך טובה כשגדלו, מ"מ מעלתו בשמים גדולה כדין מלמד, היות ועשה את מה שצריך לעשות לפי כוחו.

עוד הוסיף, אדם שמלמד הוא עושה את מלאכת ה', שגם ה' יתברך מלמד תינוקות כמו שאמרו חז"ל (בע"ז ג' ע"ב).

והוסיף, אם היו מציעים לך להיות ראש כולל פונוביז' או ראש ישיבת פונוביז' ודאי היית שמח. אך האמת היא שמעלת המלמדים יותר ממעלת הראש כולל הזה, כמו שהגמ' אומרת על מלמדי תינוקות של בית רבן שאין בהם הבל חטא ועליהם העולם מתקיים.

בספר מאשר לאבינו (ח"א פרשת חיי שרה דרוש ב' דף ס"ח) הביא את הגמ' בב"ב (ח' ע"ב) שדרשו על הפסוק "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" אלו מלמדי תינוקות. ובמהרש"א שם כתב "ודימה אותם לכוכבים לומר לך שצריך המלמד תינוקות להיות עיניו פקוחות על תלמידיו תמיד בין ביום ובין בלילה, ככוכבים שמזהירים בין ביום ובין בלילה, ואפילו בזמן שאינם נראים.

כך יהיה המלמד תינוקות אף כשאינו נראה להם, יהיה כמפקח ורואה ודעתו עליהם. כדמסיק ומייתי רבה בר שילת דתליסר שנין דלא חזייא להו והשתא נמי דעתאי עלייהו.

וכתב הרב מאשר לאבינו שהנה התוס' הקשו שם, דמכאן משמע שמלמדי תינוקות חשובים יותר מגבאי צדקה, שדימה אותם לכוכבים שהם חשובים יותר מזוהר הרקיע. ואילו בגמ' (פסחים ע"ט ע"ב) נראה בהיפך, שאמרו שם "לעולם ימכור אדם מה שיש לו וישא בת ת"ח, לא מצא בת ת"ח ישא בת גבאי, לא מצא ישא בת מלמדי תינוקות".

וכתב ליישב, שנראה לומר שהגמ' בב"ב מדברת על מלמד תינוקות שמתנהג כמעשה הכוכבים, וכדפירש המהרש"א, לכן גדלה מעלתו מאוד יותר מגבאי צדקה. וההיא דפסחים מיירי בסתם מלמד תינוקות.

וע"ש מה שהאריך בעניין מעלת מלמדי תינוקות, ולבסוף סיים בסיפור ששמע ממעלת הרה"ג ישועה חדאד זצ"ל, על הרב הגדול רבי דוד הכהן מחבר ספר שירי דוד ושלוש דוד. שהיה מלמד תינוקות בעיר ג'רבה בבית הכנסת רבי אברהם חדאד זצ"ל.

יום אחד, בא הרב לבית הכנסת וראה שהשמש נטל את כל המחצלות שיושבים עליהם הילדים. ולכן נאלצו התלמידים לשבת על הקרקע וללמוד.

הרב מרוב רגשותיו וצערן על תלמידיו, היה בוכה ומצטער. וכשנכנס הרב סעיידו חדאד זצ"ל מצא את הרב בוכה ושאלו בחרדה על מה הרב בוכה ונאנח?

וסיפר לו את אשר קרהו. מיד הלך למר אביו הרה"ג מעתוק חדאד זצ"ל שהיה אז ראש בית דין וסיפר לו על כל העניין.

ומיד שלח הרב שליח אחרי השמש ואמר לו שיחזיר תחלה את כל המחצלות למקומם. ואח"כ שילך לרב. וכאשר בא השמש לפני הרב, ויצעק עליו איך מלאך ליבך לעשות כדבר הזה?!

ויען, רבינו! הלא הילדים משחיתים אותם. ומה בכך השיב הרב, כאשר ישחיתו התלמידים המחצלות תוציא להם היריעות של ס"ת לשבת עליהם במקום המחצלות. וישאג עליו כאריה איך אינו מרגיש צער של התינוקות של בית רבן להיותם יושבים על הקרקע, אשר בשבילם ובזכותם אנו מתפללים "עשה למען תינוקות של בית רבן שלא חטאו".

וסיים הרב מאשר לאבינו "הראת לדעת כמה גדלה מעלת וערך מלמדי תינוקות המחנכים בני הדור ללכת בדרך ישרה".

בספר משמעת מתוך אהבה (עמ' 32) כתב הרה"ג נח אורלוויק שליט"א, שכשנתמנה להיות מלמד בחינוך ילדי ישראל, ברכו הרה"ג רבי אבא ברמן שליט"א, ואמר לו "יהי רצון שתזכה להיות חלק בשרשרת מסירת התורה".

כשנתבונן ונעמיק בזה נבין שהדבר מרגש ביותר ומעמיק את גודל התפקיד להיות חלק משרשרת שראשיתה בהר סיני ואחריתה בימות המשיח. וכל שיעור ושיעור שאני מלמד הוא חוליה המחזיקה ומחזקת את השרשרת הנפלאה הזו, הלואי שנזכה כולנו לברכה זו.

ועוד הביא שם את דברי הגר"מ פינשטיין זצ"ל בספרו "דרש משה" (בתחילת פרשת אמור) וז"ל "ומזה יש ללמוד כל המתעסקים בחינוך ובלמוד התורה, אשר ידוע ודאי לכל כמה דברים קשים מאוד יש בעבודת הקודש הזה מצד עצם התלמידים ועם הלימודים, והרבה פעמים גם מצד

ההורים. מ"מ צריך כל אחד מהם לקבל באהבה ובשמחה כמו שהוא דבר נח ורק מצד גודל העניין שעושה" וכו'.

ומסופר על החזו"א שבא פעם מלמד קטנים לפניו ואמר לרב שהיה רוצה להחליף את מקצועו. כששאלו החזו"א מה הוא רוצה להיות. ענה המלמד שברצונו להיות מלטש יהלומים. ענה לו החזו"א "והרי עכשיו הינך מלטש יהלומים" (חזון איש הוצאת המסורה נ"י עמ' 217).

ובספר משמעת מתוך אהבה (עמ' 156) כתב "עליך לזכור כי ביהדות תופסים המורים מקום של כבוד" וכו' ע"ש.

ובהמשך הוסיף "אם אדם יתבונן כיצד העריך העם היהודי את המלמד בעבר הלא רחוק כל כך, יבין את ההערכה שרחשו לו".

והרב יעקב ליפשיץ זצ"ל בעל מחבר ספר "זכרון יעקב" רבה של קובנה וגדול הפוסקים בזמנו, מתאר כיצד סייע המלמד בבחירת בת הזוג לתלמידו. מנהג זה עצמו מצביע הן על איכות המחנכים והן על הכבוד שרחשו להם בקרב הקהילות.

וידוע שהגאון רעק"א זצ"ל היה בוחן מידי שבוע את תלמידי הת"ת.

וסיים, "רשימת המקורות המשבחים את המלמד היא אין סופית, שמור אותה בזיכרוןך, ותן דעתך להוסיף עליה במשך השנים".

===

מי גדול מכל תלמידיו של רבנו הקדוש וכונה בשם "הגדול"? היה זה רבי חייא.

ובדמות מי נתגלה אליהו הנביא לרבנו הקדוש, רבי יהודה הנשיא, מחבר המשנה? בדמותו של רבי חייא.

וכשנפטר רבנו הקדוש ציוה את נזר הנשיאות לבנו. אבל את מי העמיד בראש ישיבתו הגדולה? לא את רבי חייא, אלא מינה את רבי חנינא בר חמא. ורבי חנינא בר חמא עצמו ברח מן הכבוד, ואת מי כיבדו בראשות הישיבה? לא את רבי חייא הגדול מינו אלא את רבי אפס.

מדוע דילגו על גדול התלמידים שהוא מסדר הברייתות התנא האלוקי?

אלא שלא דילגו עליו חלילה. אלא משום שהוא היה עסוק בעניין חשוב יותר מראשות הישיבה, לא רצו לבטלו מעניין חשוב זה.

מה חשוב יותר מללמד תורה "בישיבה של מעלה" לרב ורבי יוחנן, לרבי אפס ולרבי חנינא ולוי, שרפי עליון, אראלי מעלה שהעידו בהם שהקטן שביניהם היה בכוחו להחיות מתים!!! במה היה רבי חייא עוסק?

הוא לימד תורה לילדי ישראל! לימד בקדושה ובטהרה עשה לתורה שלא תשתכח מישראל.

===

ובהקדמה לספר אמרי יעקב (הלכות מלמדים) כתב "והנה מקצוע המלמדות הוא מקצוע נעלה וחשוב וזכותו גדולה לאין שיעור כדלקמן, וכן זוכה ע"י להשראת השכינה וכדאיתא בזהר הקדוש. ומובא בספר קב הישר (פי ע"ב) וז"ל: ובכל מקום שהתינוקות לומדים אצל רבם שם השכינה מצויה ושורה שם כדאיתא בזוה"ק פרשת לך לך "רשב"י כד הוי אתי למחמי עולמייא בבי רב הוי אמר, אזילנא למחמי אפי שכינתא". ומה שדייק ואמר כד הוי אתי למחמי עולמייא בבי רב, כי כן מנהג אנשי מעשה כשהיו פנויין מן המלאכה היו הולכים אל המלמדים כדי לקבל אפי שכינתא. וע"כ צריך האדם ליזהר שכל ההולך לשם לבית המלמדים, שם האם, דהיא שכינתא רובצת על הבנים ופורסת כנפי שכינה על גדיי הצאן. ובהבל פיהם של תינוקות בוקעים רקיעים ואוירים.

ע"כ צריך המלמד לשים אל לבו שהשכינה שוכנת אצלו. ויעשה מלאכתו באמונה בלי רמיה באשר שהוא מלאכת שמים. ויראה שיהיה החדר אשר לומדים שם התינוקות נקי וטהור מכל לכלוך ויקיים "והיה מחניך קדוש" כי זה נקרא מחנה שכינה עכ"ל ספר קב הישר.

והוסיף הרב אמרי יעקב, בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, שפירש עניין מה שאמרו בב"ב "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד" אלו מלמדי תינוקות. הטעם אומרו "לעולם ועד" משום דהם מעמידים תלמידים, והשכר שלהם לעולם, מפני שהם נותנים את היסוד להבנת התורה אפילו אם התלמיד כבר שכח מה שלמד אצל רבו. מ"מ היסוד נשאר אצלו והוא שלו. גם מליצת "ככוכבים", הוא משום שנראים קטנים אצל יושבי הארץ אבל במרומי שמים גדול הוא. ע"ש.

על מה שכתב השו"ע (סי' רמ"ה ס"ג) "כשם שמצוה ללמד את בנו, כך מצוה ללמד את בן בנו שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך". ולא לבן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לחברו".

וכתב בספר אמרי יעקב (שם ס"ק ג') ואין זה סתם מצוה מן המובחר, אלא חיוב, והוא מצות עשה מן התורה שנאמר "ושננתם לבניך" וקבלו חכמים שבניך אלו תלמידיך.

שמעתי מת"ח חשוב ומשגיח בישיבה, בשיחת חיזוק למלמדים שאמר בשם הגר"א, שלמלמדים שלמדו אותו בקטנותו הוא חייב את כל חייו. כי את התורה שלמד אז לא יכל ללמוד לבד ואת היסודות הם נתנו לו ובלעדיהם לא ידע ללמוד. משא"כ אחרי שכבר נתנו בו היסודות, המשיך ללמוד ולדעת את התורה מעצמו. ואף שלמדו אותו אח"כ, אבל אז כבר יכל ללמוד לבד.

מאמר מאת הרה"ג שניאור קוטלר זצ"ל ראש ישיבת לייקווד.

"החינוך התורתי בימינו הוא לכל הדעות בגדר הצלת נפשות. ואף אם אינו עולה בנקל, הרי עלינו לדעת ש"לפוס צערא אגרא", כל המרבה במאמצים שכרו גדול יותר. אכן את השכר הגדול ביותר מקבל כל מחנך בעצם עבודתו, כשהוא רואה ברכה בעמלו, כשזוכה להציל נפשות מישראל".

והזכיר את דברי החפץ חיים זצ"ל, שהיה חוזר אבא עליהם תמיד, ואשר מיוסדים על דברי הנביא יחזקאל "והכהנים הלויים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי, המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני וכו' המה יבואו אל מקדשי". הכתוב רומז לכל המתחזקים לעמוד על משמרת הקודש דוקא בזמנים קשים של הסתר ומבוכה, "בתעות בני ישראל מעלי", באשר כל המתמסר לעתות כאלו להרבות תורה וכבוד שמים, שכרו מרובה בכפלי כפליים, וכשתבוא עת ההתגלות יהיו במחיצת המלך, "והמה יקרבו אלי". אם גדולה זכות מלמדי תשב"ר בכל העיתים, מצדיקי רבים ככוכבים, **פשיטא שהזכות שלהם כפולה ומכופלת על שמתעסקים בחינוך לעת קשה כזאת.**

כל אחד מהמחנכים יודע שפקדון יקר נמצא בידיו, הילדים, אבל האידנא מחובתו לזכור שהפיקדון כפול ומכופל, הן הילדים עצמם והן גורל הקדושה והמשכיותה בקרב ישראל. אנו נושאים בשליחות נשגבה מאוד להציל ולשמר את התורה בשביל כלל ישראל לדורותיו, בסייעתא דשמיא.

===

ובגליון מורשת (גליון י"ד) הביאו מאמרו של הרב דוד שמשון שליט"א שכתב "האדם צריך להשתדל לעשות, וכאשר מדובר ברוחניות אז יזכה לסייעתא דשמיא. רבי ישראל מסלנט היה אומר, כאשר האדם מתפלל על גשמיות, ספק תתקבל ספק לא תתקבל. אך תפילה על רוחניות וודאי

תתקבל. סייעתא דשמיא תינתן כשהרב עושה את שלו במאת האחוזים. כל מלמד צריך לקבוע זמן מיוחד להתבונן על הנשמות המופקדות בידו.

ולחשוב תמיד מה אני אעשה או עושה עם הנשמות שאני מטפל בהם. האם אני מתמסר להם והאם אני עושה את תפקידי שהוא מלאכת שמים כדבעי, או ח"ו אני פה רק להרוויח את העניין הגשמי והכלכלי. ישנם מלמדים שאינם מרגישים שהם מתעלים, אם הוא בא כדי להתעלות משום שהוא כל הזמן מלמד מתוך כפיה, אז שילך ללמוד בכולל.

ואם הוא מרגיש שהוא בא להתפרנס בלבד, שיעשה הסבה למקצוע אחר. **אך אם הוא מבין שהוא בא להעלות נשמות. ממילא גם הוא יתעלה. כי מי שלומד או מלמד לשם שמים, סופו שזוכה גם בעולם הזה וגם לעוה"ב.**

===

ומסופר על הגאון רבי דוד ברכיה הכהן זצ"ל המכונה "רבי דידו" בפי כל מוקירי זכרו הקדוש, היה מלמד דרדקי בעיר התורה ג'רבא המהוללה, האי המופלא בו החשיבו את משרת המלמד יותר ממשרת דיין ואב"ד, כשנפטר הדיין הרב שערי ציון זצ"ל ובקשו למנות במקומו אחד ממלמדי התינוקות שהיה גאון אדיר היסס בזה הגאון רבי משה כלפון זצ"ל כי מצליח הוא בלימודו עם הנערים, וחבל לבטלו ממלאכת הקודש!

והגאון רבי דוד הכהן זצ"ל מסר נפשו על החינוך הטהור, והשקיע בתלמידים בלא גבול. ומעולם לא ניהל רישום, מי מהם משלם את שכר הלימוד והאם משלמים הם הכסף במלואו. מי שהביא לו מעות, היה נוטלם בכפו ומכניסם לכיסו מבלי לראות ולספור, כדי להודיע ולהשריש שלא זה העיקר, אלא לימוד התורה הקדושה!

ופעם נשאל: מה הוא סוד הצלחתו כמלמד? מדוע אין כל אחד מצליח בזה, נענה ואמר: רבים הירקנים בשוק, אבל יש ממונה אחד, שנקרא "להאמין" המעריך את שוויה של הסחורה וקובע את מחירה. מה מומחיותו? שבמבט אחד בפרי, יודע הוא מה נעשה בתוכו, אם חמוץ הוא או מתוק, בוסר או בשל. ויודע סוד נוסף, אם הפרי טרי הוא או עומד לפני ריקבון... זה כל תפקידו של ה"לאמין", אבל זה רק התחלת תפקידו של המחנך, עתה חייב הוא להפיק מכל תלמיד את המירב, לרפא כל חולשה, ולהעמידו על רגליו. אין תפקיד אחראי מזה בעולם.

===

עיין בשו"ת רב פעלים (ח"א בסוד ישרים סי' ב' עמ' צ"ג) וז"ל "יודע כי מה שכתב רבנו האר"י זלה"ה בשער מאמרי רשב"י דף ח' ע"א בהקדמת בראשית, וז"ל, הנה קיום העולם הוא התורה, ומה גם לימוד התינוקות הבל שאין בו חטא, הוא המעלה את המלכות למקום שאין הקליפות שולטים

ונגלים האבות העליונים במוחותיה וכו' ע"ש. דהגם שזה נאמר על כל ינוקי דבי רב, עכ"ז יהיה זה ע"י שלימוד שלהם נכלל עם הגדולים, ולכן עולה למקום גבוה. ועיין בעץ חיים שער הנסירה פ"ג ועיין במאמרי רשב"י בביאור אדרא זוטא דף נ"א ע"ב ודוק היטב כי קיצרתי".

ובדור דור ודור שיו (פרשת בשלח שנת תשנ"ט) מסופר על הגאון רבנו רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל שבשנת תרצ"א חלה במחלה קשה, וכמעט שנאשו מחייו. באחת הלילות חלם שהיו מעיינים בדינו בשמים ואמרו, "זה, עדיין אנו צריכים אותו בעולם" באותו רגע ראה איש אחד שאמר לו "אני רבי מאיר בעל הנס, הוסיפו לך על ימידך כך וכך שנים, ותזהר לשים דעתך על לימוד התינוקות" ואז נתרפא.

ועתה מלמד יקר! אחר ראותך כל אלו הדברים ודעת כל גדולי ישראל לדורותיהם, תנאים, אמוראים, גאונים, ראשונים ואחרונים. אשר דברו בשבח "המלמדים היקרים", לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינד, והתחזק בעבודתך עבודת הקודש, ואז תזכה בעזרת ה' יתברך להגיע למדרגות גבוהות בקדושה וטהרה.

תושלב"ע

תודה

אודה מאוד לידידנו הרה"ג יעקב בן עזרא שליט"א שעודדנו להוציא קונטרס זה לאור.

וכן אודה מאוד לחברי הכולל הרבנים המגיהים שטרחו שיצא הקונטרס בצורה יפה ובלשון ברורה ומתוקנת. וכן אברך לתורמים החשובים שסייעו בהוצאת הקונטרס.

יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות לבם לטובה ולברכה אמן.

ויה"ר שניר בן אתי (הומה) חי יזכה לחזור בתשובה שלמה.

וברכה ושפע וכל טוב ברוחניות ובגשמיות להרה"ג אהרון צורישדי שליט"א.